

MİLLÎ KİMLİĞİN İNŞASINDA İHMAL EDİLEN ÖZNE: KADIN

Ali Ayata*

Makalenin Alındığı Tarih / Received:16/01/2015

Yayına Kabul Tarihi / Accepted for publication: 09/04/2015

Öz

Millî kimliğin inşa sürecinde, kim sorusunun öznesi olarak önemli bir yer tutan ve kimliğin biyolojik ve kültürel oluşumunda ve kuşaktan kuşağa aktarımında kilit bir rol oynayan kadın, kamusal bir iktidar ideolojisi olan milliyetçilik ve onun yürütüldüğü politik arenada hak ettiği yeri bulamamıştır. Bu kapsamda çalışmanın amacı, kimliklerin kurgusunda veya modernizasyonunda kamusal alandan dışlanan kadının, aslında kamusal alana ve bu alanın özgün öznesi, kimliğe yön veren özne olması bakımından ulusal/millî kimliklerin oluşumunda yerini incelemektir. Bu bağlamda öncelikle modernite ve milliyetçilik başlığında pozitivist metodoloji ekseninde milliyetçilik kuramları incelenecektir. Daha sonra ise milliyetçilik kuramlarına yeni bir soluk getiren milliyetçiliğin doğasında toplumsal cinsiyet tartışmalarına yer verilecektir.

Anahtar Sözcükler: Millî kimlik, milliyetçilik, bellek, toplumsal cinsiyet

* Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, e-posta: ali.ayata@bilecik.edu.tr

NEGLECTED SUBJECT IN THE FORMATION OF NATIONAL IDENTITY: THE WOMAN

Abstract

No doubt that woman plays a key role as the subject of the question “who” and in the formation of biological and cultural construction of identity in the period of the Turkish Republic during the formation of National Identity. Yet she could not find her well-deserved place in nationalism which is an ideology of power and in the political arena that nationalism is carried out. Within this scope, this study aims to analyze the place of woman as substantially belonging to the public sphere. On the other hand, we see that she is excluded from the public sphere in modernization or construction of identities. In this sense, theories of nationalism will be analyzed in the first place within the frame of positivist methodology under subjects of modernity and nationalism. Finally, debates on gender inherent nationalism which gives a new impulse to the theories of nationalism will take place.

Keywords: national identity, nationalism, memory, social gender

1. GİRİŞ

Modernitenin bir meyvesi olarak teşekkül eden millî kimlik ve milliyetçilik tartışmalarının ana eksenini kimliğin tanımı, miladı ve tipolojisine dair sorunsallar oluşturmuştur. Bu bağlamda İlkçilik (Primordialism), Araçsalcılık (instrumentalism) ve Etno Sembolcülük (Etno Symbolism), mefhuma dair sorunsalları teşhis etmekte, anlamakta/anlamlandırmakta hegemonik kuramlar olarak öne çıkmaktadır. Özellikle 80’li yılların sonunda, hegemonik kuramlarla milliyet ve milliyetçilik

olgusunu açıklamada ihmal edilen alanlara ilişkin çalışmalar yoğunluk kazanmıştır. Bu bağlamda gençlik kültürleri, toplumsal cinsiyet, popüler hafıza, tarih yazımı gibi hususlar, araştırmaların temelinde oturmaya başlamıştır. Özellikle son yıllarda yoğunluk kazanan eleştiriler ormanın bütünü görülmeye çalışılırken ağaçların ihmal edildiği ve literatürün günceli yakalamakta geriye düştüğü yönündedir. Bu sayede, kısır döngü içerisinde yer alan tartışmanın boyutları aşarak, milliyetçiliğin pratikte yansımalarını daha iyi gözlemleyebileceğimiz somut kavramlar ve bakış açıları literatürün içerisine girmiştir. Milliyetçilik çalışmalarında alternatif ve disiplinler arası diyalogun gelişmesiyle klasik kuramlara yönelik iki temel eleştiri gelişmeye başlamıştır. Bunlardan birincisi, klasik kuramların erkek egemen, batı merkezci, gündeliği unutan, toplumsal ayrılıkları ve güç ilişkilerini ihmal eden bir bakış açısına sahip olduğudur. İkinci temel eleştiri ise, milliyetçilik çalışmalarında tek boyutluluktan çıkılamamasıdır. Çalışmalarda artık yerleşik disiplinler arasında gezinmekten vazgeçilmeli ve disiplinlerin alt kollarıyla da işbirliğine gidilmelidir.

Bu bağlamda milliyetçiliğin toplumsal cinsiyet boyutu, Nira Yuval-Davis, Floya Anthias, Enloe gibi akademisyenler tarafından incelenmeye başlanılmıştır. Özellikle Nira Yuval Davis'in "Toplumsal Cinsiyet ve Millet" çalışması ve yine Anthias'la birlikte yürüttüğü "Women-Nation-State" çalışma bu alanda boşluğu doldurmak bakımından son derece önem arz etmektedir. Millî kimliğin inşa sürecinde, kim sorusunun öznesi olarak önemli bir yer tutan ve milliyetçilik söyleminde hiç eksik olmayan kadın, kimi zaman büyük komutanların metresleri, karargâhlarda asılı takvimleri süsleyen model, askerlere moral veren yıldız; ya da savaşta erkeklerini bekleyen eş, dualar okuyan anne olarak kimlik söyleminin ana argümanını oluşturmaktadır. Nitekim vatanın korunmaya muhtaçlığında, yetişecek nesillerin başta dillerini olmak üzere eğitim ve öğretiminde, milletin sağlığı ve demografik geleceğinde, cephanе gerisinde ve aile mefhumunun temellerinde kadın figürü güçlü bir imaj çizse de

araştırma ve inceleme alanlarında ihmal edilmiştir. Bu kapsamda çalışmanın amacı, kimliklerin kurgusunda veya modernizasyonunda kamusal alandan dışlanan kadının, aslında kamusal alana ve bu alanın özgün öznesi kimliğe yön veren özne olması bakımından ulusal/millî kimliklerin oluşumunda yerini incelemektir. Bu bağlamda öncelikle modernite ve milliyetçilik başlığında pozitivist metodoloji ekseninde milliyetçilik kuramları incelenecektir. Daha sonrasında ise milliyetçilik kuramlarına yeni bir soluk getiren milliyetçiliğin doğasında toplumsal cinsiyet tartışmalarına yer verilecektir.

2.HİKÂYENİN BAŞI: MODERNİZM VE MİLLİYETÇİLİK

İnsanların, dilindeki sansürden, ayağındaki ve ellerindeki görülmez prangalardan kurtulması, metafizik ve dogmatik verilerden arınarak özneleşmesi Aydınlanma çağı olarak kabul edilmektedir. İnsanın yaşadığı çevrede belirlenenden ziyade belirleyici bir özne konumuna gelmesindeki en büyük aracı ise akıldır. İnsanoğlu, akıl sayesinde kendisini kuşatan metafiziksel algılardan ve dogmatik saplantılardan kurtulacaktır ki bunları yapabilmesi için iradesinin özgürleşmesi bir zaruret olarak görülmektedir.¹ Bu bağlamda aydınlanmanın hedefi insanlığı korkudan arındırmak ve efendi konumuna getirmek olmuştur.² İnsanların aklının ürünü olan bilim ve bilimsel bilgi İlahi kaynak olmaktan çıkarılmıştır.³

Aydınlanma projesi olarak tanımlanan Modernite, mutlak doğrular eşliğinde, toplumun rasyonel biçimde planlanması ve

¹ Jürgen Straub. (2002). *Transitorische Identität: Der Prozess Charakter des modernen Selbst*, Campus Verlag, s. 26.

² Adorno T.W. ve M. Horkheimer. (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. (Çev. N. Ülner ve E. Ö. Karadoğan) Kabalcı Yayınevi, İstanbul, s. 19.

³ Ingeborg Stahr vd. (2009). *Essstörungen und die Suche nach Identität: Ursachen, Entwicklungen und Behandlungsmöglichkeiten*, Beltz Juventa Verlag, s. 18.

bilgi ve üretimin standartlaşması olarak ortaya çıkmıştır.⁴ Bu noktada doğa bilimleri üzerinde kurulan bilimsel hâkimiyet, kaynakların optimal kullanılmasıyla yoksulluğu ve doğa karşısında insanı acizlikten kurtarmanın formülü olarak sunulmuştur.⁵ 19. yüzyılda pozitivist bilim anlayışının çıktısı olarak sanayi devrimleri ve batı ekonomik gücünün artması yeni bir dünya modelinin oluşumunu da desteklemiştir.⁶ Modernleşme aynı zamanda, bireyi, toplumun hür ve eşit ferdi olmak bağlamında siyasî ve hukuk sistemlerinin de dönüşümünü öngörmüştür. Bu dönüşüm, insanın kendisini yönetmede özerk konumda olma arzusunun bir çıktısı olarak yansiyabilir. Netice itibariyle, geleneğe başkaldıran modernleşme genel olarak kapitalizm, kentlilik, demokrasi, rasyonalite, bürokrasi, uzmanlaşma, iş bölümü ve ulus devlete dayanmaktadır. Bu durum modernleşme kavramının, tarihsel olarak geleneğe dayalı toplumsal ve siyasî değer ve ilkelerin yerine modern ölçütlerin geçiş sürecini ifade etmektedir.⁷

Millî kimliğin tanımı ve miladı sorunsalıyla başlayan milliyetçilik tartışmaları ve bu tartışmalar ekseninde bu suale verilen farklı ve çok yönlü cevaplar; yine farklı ve çok yönlü milliyetçi politikaları ortaya çıkarmıştır. Milliyetçiliğin Karl Marx veya Weber gibi bir peygamberinin olmaması akademik dünyada bilimselliğine şüpheyile yaklaşılmasına sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda ulus devletler bünyesinde yaşanan içtimaî ve siyasî problemlerin sebeplerini bulmada ve tabiatıyla bu problemlere çözüm üretmede, milliyetçilik olgusu layıkıyla incelenmediği için eksik ve sığ kalınmıştır. Bu durumu B.

⁴ David Harvey. (1997). *Postmodernliğin Durumu*, (Çev. Sungur Şavran) Metis Yayınları, İstanbul, s. 21.

⁵ Aynı, s. 24.

⁶ Halis Çetin. (2003). “Gelenek ve Değişim Arasındaki Kriz: Türk Modernleşmesi”, *Doğu- Batı Düşünce Dergisi*, Ankara, s. 12.

⁷ Birgit Sauer ve Sabine Strasser. (2008). *Zwangsfreiheiten: Multikulturalität und Feminismus*, Verlag Promedia, Wien, s. 12.

Anderson⁸ şöyle açıklamaktadır: “Milliyetçiliğin modern dünya üzerindeki etkisiyle kıyaslandığında, milliyetçilik üzerindeki kabul edilebilir teorilerin sayısı çok sınırlıdır.” Akademik dünyada, milliyetçiliğin geç incelenmesindeki temel sebeplerden bir diğeri ise tek bir tanımla açıklanamamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü her millet, kendi tarihi nosyonu, kültürel kimliği, geleneksel dokusuyla şekillendiği için her ulus devlette algılanan ve uygulanan milliyetçilik farklılıklar arz etmektedir. Mamafih, bu durum, bir milliyetçi politikanın başka bir ulus devlet üzerinde etkisiz veya yetersiz kalması olarak da açıklanabilir. Erol Güngör’e göre “her memlekette milliyetçilik, o memleketin kendine mahsus şartları içinde gelişmiş ve bir memlekette aldığı şekil çok defa bir başka yerdekiyle ihtilaf veya tezat halinde görünmüştür”.⁹

Her ne kadar milliyetçilik üzerinde, bütün millet oluşumlarını izah edici bir tanımlama yapılamasa da ona teorik bir kimlik kazandıracak çerçeve çizilmiştir. Bu noktada, akademik dünyada tartışıla gelen en önemli hususlardan biri, millet ve milletin miladı noktasında millî tarih olmuştur. Millî kimlikler, modern çağın bir ürünü mü yoksa tarihî derinlikleri olan modern çağa birlikte keşfedilen bir olgu mu? Bu soru hemen akabinde başka bir soruyu da doğurmaktadır: Milliyetçilik mi millî kimliği yaratır; yoksa millî kimlik mi milliyetçi düşüncüyü oluşturur? Buna mukabil meseleyi, millî kimliklerin ve milliyetçiliğin, iktidar kavgasını yürüten, kendilerine üstünlük sağlamak isteyen ve çıkar kavgalarını halk nezdinde meşrulaştırmak isteyen çıkar grupları tarafından yaratılan mitler, gelenek ve tarih ya da toplum nezdinde yanlış bilinçlenme algısı olarak açıklayan görüşler de mevcuttur.¹⁰

⁸ Benedict Anderson. (2007). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, (Çev. İ. Savaşır) Metris yayımları, İstanbul, s. 17.

⁹ Erol Güngör. (2010). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, Ötüken Neşriyat, s. 9.

¹⁰ Dorothea Weidinger. (1998). *Nation - Nationalismus - nationale Identität*, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn, s. 77.

Bu suallere verilen cevaplar, milliyetçilik kuramcılarını iki gurupta toplamıştır. Bir tarafta, milletlerin eski çağlardan beri süregeldiğini savunan ve millî kimliklerin “verili (given)” bir olgu olduğunu kabul eden “İlkçiler”; diğer tarafta ise milletlerin modern dünyanın bir ürünü olduğunu ve milliyetçi(lik)ler tarafından icat edildiğini/tahayyül edildiğini/oluşturulduğunu savunan “Modernistler”. Bu iki kuramın arasında köprü görevi gören Etno-Sembolcüler, milliyetçilik tartışmasında ara/orta yol vazifesini görmüşlerdir.

Başlangıçtan beri var olan-süregelen- anlamına gelen İlkçilik (primordialism), milletleri Tanrı tarafından doğuştan bahşedilmiş olarak görmekle birlikte millî kimliklerin eski çağlardan beri süregelen bir doğal format olduğunu kabul eder ve millî kimliklerin modern öncesi çağlardan bu yana varlığını sürdürdüğünü savunmaktadır.¹¹ Bu bağlamda, geçmiş, milletlerin kendi kendilerini gerçekleştirme ve kendi millî yapısını inşa etme sürecinin bizatihi kendisidir. İlkçi yaklaşım, milleti, yeme, içme, koku alma gibi doğal bir parçamız olarak gören ve Tanrı tarafından doğuştan bahşedilen bir parça olarak algılayan Doğalcılar; karşılıklı üreme güdüsünün geliştiği ve bu bağlamda milletleri, aile kavramının gelişerek oluşturduğu süper aile olarak tanımlayan Sosyo-Biyolojik Yaklaşım; millî kültür, dil, gelenek ve görenekler verili olup kişiler, bu verili değerler bilinçaltına kodlanarak o toplumlarının içerisine doğarlar diye kabul eden Kültürel Yaklaşım olarak üçe ayrılmaktadır.¹²

Milletlerin eskiden beri var olduğunu kabul eden yalnız doğal düzenin bir parçası olduğuna şüpheyle yaklaşan Eskilcilik (Perennialism) anlayışına göre millet, geçmiş yılların bir uzantısı olmakla beraber ideolojik bir formattan yoksun olmuşlardır. Yalnız onları kadim ve sürekli kılan millî özdür. Milletler tarih boyunca kabuk değiştirirse de millî özleri sayesinde hep

¹¹ Straub, a.g.e., s. 25.

¹² Umit Özkırımlı. (2008). *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, s. 86–94.

korunmuşlardır. Onları kötü talihlerinden kurtaran ve canlandıran ise milliyetçiler olmuştur. Minogue'ye göre milletler uyuyan prensedir, milliyetçiler ise o prensesi öperek uyandıran prenslerdir. Bu bağlamda, Milliyetçilik, millî hisse dayalı duygu, davranış tarzı ve tutumlar anlamında oldukça eskilere götürülebilse de; bir ideoloji veya siyasi hareket olarak modern dönemlere ait bir olgudur. “Millî öz” anlayışı aynı zamanda ilkçiliğin “Özcülük” olarak adlandırılmasının da önünü açmıştır. Özcülük, toplumsal yapıda zuhur eden çeşitlilikleri, o toplumun tanımlayıcı –egemen- özüne indirgemektir.¹³ İnsanlar, tabiatıyla bir ve yalnızca tek bir milletin, ırkın, cinsel yönelimin ve toplumsal cinsiyetin mensubu olması hasebiyle şuuraltına kodlanmış ve toplumsal alanda yansımaları bulan tek bir değerler havuzunun içerisine doğar.

Milletleri modern çağın bir siyasî formu olarak gören modernist (araçsal) kuramcılara göre milliyetçilik, feodal-dini toplum yapısından millî yapıya geçişte bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu geçiş sürecinde, millî kimliklerin gelişiminde iki ana olgu göze çarpmaktadır: ekonomi ve iletişim. Ernest Gellner, milliyetçiliği sanayileşme temelinde açıklarken Karl Deutsch millî kimliklerin oluşumunu toplumsal-demografik sürece bağlar.¹⁴ Nitekim sanayileşme sonucunda kentsel yaşam alanlarının oluşmasıyla beraber, iletişim seviyesi bir üst sınıra taşınmıştır. Bu üst iletişim anlayışı aynı zamanda kitle toplumunu da ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda kitle toplumunun oluşturduğu kültürü, Gellner yüksek kültür olarak tanımlarken, Deutsch bu kültürün ulus kurmadaki rolüne ayrı bir önem atfetmiştir.¹⁵ B. Anderson ise kapitalist gelişmenin milliyetçiliğin doğuşuna kaynaklık ettiğini savlamıştır. Yani millet, milliyetçiliğin nedeni değil sonucu olarak ele alınmaktadır ve milliyetçilik/millî kimlik

¹³ Craig Calhoun. (2009). *Milliyetçilik*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 25.

¹⁴ Özkırımlı, a.g.e., s. 64.

¹⁵ Ernest Gellner. (2006). *Uluslar ve Ulusçuluk*, (Çev. B. Ersanlı ve G.G. Gündoğan) Hil Yayınları, İstanbul, s. 113.

oluşum süreci, hem sanayi toplumuna geçişin sebebi hem de 19.yy.'den bu yana oluşan/oluşturulan toplum modelinin kendi nesnel koşullarından kaynaklanan bir süreçtir. Bu bağlamda, milletler, gâh seçkinler eliyle gâh bizzat iktidar eliyle icat edilmiş kültür/gelenek/töre/tarih üzerine yaratılmıştır. Bu bağlamda, Anderson'a göre kimlik hayal edilmiştir çünkü en küçük millet üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla ilgili hiçbir şey bilmeyecek ama milleti oluşturan fertlerin her birinin zihninde millet hayali yaşamaya devam edecektir.¹⁶ Millet bir cemaat olarak hayal edilir çünkü ötekinin varlığına karşı kendi varlığını koruma isteği derin bir yoldaşlık ve kardeşlik bağına doğurur. Giuseppe Mazzini'nin İtalya'yı yarattık; şimdi sıra İtalyanları yaratmaya geldi deyişi, milletlerin modern dünyanın bir ürünü olduğunun anlaşılması açısından anlamlıdır.¹⁷ Nitekim Eric Hobsbawm, milletlerin modernliği hususunda “milletin ve onunla bağıntılı her şeyin temel karakteristiği, modernliğidir” diyerek bu düşünceye katkıda bulunmuştur.¹⁸

Millet ve milletlerin tarihi üzerinde araçsalcı kuramın tahtı, etno-sembolcüler tarafından sarsılmıştır. Öyle ki modernist (araçsalcı) kuram, modern milletlerin nihayetinde modern öncesi topluluklarla kültürel bir bağı olduğu gerçeğini göz ardı etmişlerdir. Milliyet kavramını, salt siyasî veya hukukî bir bağa bağlamak veyahut yaratılmış mit ve geleneklerle açıklamak, toplumun şuuraltında yatan etmenleri görmezden gelmenin bir diğer adıdır. Keder ve kıvançta birleşmek veyahut aynı ülkü etrafından toplanmak gibi öznel faktörler milliyet bağına açıklamada tek başına yeterli olamamaktadır. Mamafih, toplumun âzâlarını keder ve kıvançta birleşmeye iten, ortak bir ülkü paydasında toplayan bir olgunun varlığı aşikâr olmakla birlikte bu

¹⁶ Anderson, a.g.e., s. 20-22.

¹⁷ Murat Çemrek ve Metin Aksoy. (2010). “Türk Dış Politikasında Kimlik Sorunsalı”, (Ed.) Ertan Efeğil, Cüneyt Yenigün, *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası*, Nobel Yayıncılık, Ankara, s. 15.

¹⁸ Eric Hobsbawm. (1995). *1789'dan Günümüze Milletler ve Milliyetçilik Mit, Program, Gerçeklik*, (Çev. O. Akinhay) Ayrıntı yayınları, İstanbul, s. 29.

olgu, toplumların etnik geçmişinde yatmaktadır. Bu bağlamda, öncüleri Anthony D. Smith ve John Armstrong olan etno-sembolcü yaklaşım, milletlere son şekli modernizmin verdiği kabul etmekle beraber milletlerin şuuraltında etnik geçmişlerinin yattığını ortaya koymuşlardır.¹⁹

Smith'e göre etnik bir grup, soya ait mitlerin rolünü ve tarihî anılarını vurgulayan, din, gelenek, dil, ya da kurumlar gibi bir veya birden fazla kültürel farklılığa göre tanınan ve ayırt edilen kültürel tiptir. Bu bağlamda, kolektif bir özel ad, ortak bir soy miti (şuuru), paylaşılan tarihî anılar (tarihsel bellek), ortak kültürü, toprak bağı (ortak vatan bilinci) gibi etkenler etnik kimlikleri birbirinden ayırır ve modern anlamda millî kimliğe dönüşmesinde aracı rol oynar.²⁰ Etno-sembolcü akım bu anlamda, ilkçi akımın açıklarını kapatmak adına neo-ilkçilik olarak atfedilmekle birlikte, modernist (araçsalıcı) kuram ile ilkçi kuram arasında bir köprü görevini üstlenmiştir.

3. MİLLÎ KİMLİĞİN İNŞA SÜRECİNDE KADIN

Her ne kadar kimliğin biyolojik ve kültürel oluşumunda ve kuşaktan kuşağa aktarımında kadın kilit bir rol oynasa da, kamusal bir iktidar ideolojisi olan milliyetçilik ve onun yürütüldüğü politik arenada hak ettiği yeri bulamamıştır. Bu noktada milliyetçilik de toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiştir.²¹ Milliyetçilik, bir bürokrasi ve siyaset meselesi olarak algılanmıştır. Nitekim kimliğin inşa sürecinde kadının ve erkeğin rolleri devlet tarafından yeniden tanımlanmıştır. Kadın bu tanımlamada belirlenen olarak konumlandırılmıştır.²² Bu noktada

¹⁹ Peter V. Zima. (2010). *Theorie des Subjekts: Subjektivität und Identität zwischen Modern und Postmoderne*, UTB Verlag, Stuttgart, s. 213.

²⁰ Anthony D. Smith. (2010). *Millî Kimlik*, (Çev. B.S. Şener) İstanbul İletişim Yayınları, s. 41-42.

²¹ Nira Yuval-Davis. (2010). *Cinsiyet ve Millet*, İstanbul İletişim Yayınları, s. 54.

²² Sylvia Paletschek. (1996). *Frauen, Nation, Emanzipation*, Silberburg-Verlag, Tübingen, s. 19.

post-pozitivist bir ekolden gelen kuramcılar bu meselenin kronikleşmesi ve zamanla kangrenleşmesinin başlangıç noktasını Aydınlanma dönemi olarak tespit etmektedirler. Aydınlanma döneminde yapılan doğal/uygar veya kamusal/özel ayrımıyla kadın özel hayatın içine yerleştirilmiştir. Bu bağlamda milliyetçilik kamusal siyasi alanın bir parçası olması hasebiyle kadınlar bu alandan dışlanmışlardır. Erkekler uygar dünyanın kültürel varlıkları olarak belirlenirken, tabiat ile özdeşleştirilen kadınlar daha çok “pre-social” varlıklar olan çocukların yetiştirilmesi noktasında özel hayatın içine yerleştirilmiştir. Diğer bir husus, kuruluş teorilerinde muhayyel doğal düzenden düzenli topluma geçiş, yine erkeğin saldırgan doğası ve erkeğin akıl kapasitesi olarak Hobbes ve Rousseau’da betimlenmiştir. Kadın, fiziksel ve ruhsal olarak “zayıf, kırılgan ve irrasyonel” yapısıyla “doğala” daha yakın tutulmuştur.

Kadın kendisine biçilen yapısıyla politika ve eğitim de dâhil olmak üzere akıl, irade ve istidat gerektiren kamusal yaşamdan genelde dışlanmışlardır. Ayrıca bu alanlarda erkeklerle boy ölçüşmeleri “kadınlık cazibelerini” yitireceği hususunda kaygıları da beraberinde getirmiştir. Bunun yanı sıra devlet kendini güvenliği ve huzuru sağlayan, adaleti temin edip refahı yükselten bir “erkek” hüviyetinde tanımlarken üzerinde egemen oldukları toprakları ise korunmaya muhtaç, namına savaşlar yapıp can verilen, adına şairlerin methiyeler yazdığı “ana” olarak tasvir etmiştir. Bu noktada milliyetçilik kadının rollerini modernleştirirken vatan, ülke dışılaşır. Bunun temelinde elbette toprağın üretkenliği ve doğallıyla kadının üretkenliği ve doğallığı arasında kurulan bağ vardır. Bu bağlamda aile içindeki mahrem mefhumu aynı zamanda bu toprakların bekası ve refahı için devlet sırrı olarak ulusal güvenlik söylemini de beslemiştir.²³ Vatanın zapt edilmesi aynı zamanda başka erkekler tarafından kadının kullanılması veyahut kadının tecavüze uğraması

²³ Gundula Ludwig vd. (2009). *Statt und Geschlecht: Grundlagen und aktuelle Herausforderungen feministischer Staatstheorie*, Nomos Verlag, s. 37.

anlamıyla bütünleşmiştir. Nitekim, Rubina Saigol'un (2011) da belirttiği üzere “Kadının tecavüze uğrayınca yaşadığı acı, kendi duygusal atmosferinden ziyade erkeğin yenilgisiyle şekillenen bir travma olarak algılanır.”

3-1. Militarizm ve Kadın: Millî Mücadele Dönemleri

Millî kimliğin harcında çimento görevi üstlenen temel yapı malzemesi bağımsızlık savaşlarıdır. İstiklal mücadeleleri toplumsal hafızada yaratmış olduğu travmalar gereği tarihsel belleğin miladı olarak kabul edilebilir. O dönemde yaşanan yerel direnişler, kahramanlık hikâyeleri bütünsel resmi tamamladığı gibi efsane, mit ve ritüellerin oluşumuna da katkı sağlar. Bu noktada cephe kadar cephe gerisi de savaşın kazanılmasında son derece önem arz etmektedir. Mamafih, seferberlik esnasında cephe hikâyelerini, kahramanlık destanları, toplumun zafere inanması ve millî moralin aşılması açısından müspet sonuçlar verir.

Kadın millî mücadele dönemlerinde hem belirleyen hem de belirlenen durumdadır. Belirlenendir çünkü erkekler kadın ve çocukları için, namus ve onurları için savaşa çağırılır. Modern devlet ile birlikte her ne kadar namus kavramı gelenek algısına ithaf edilse de modern aile mefhumunda namus fonksiyonuna kılıf değiştirerek devam etmektedir. Bu noktada namusun belirleyicisi ve kontrol mekanizması önceden aile üyeleri tarafından sağlanırken şimdi ise devlet tarafından sağlanmaktadır.²⁴ Bu bağlamda “annelik” mefhumu vatan toprakları, muhayyeliyle bütünleşse de aynı zamanda kadının bedeni üzerinden bir sorunsalı beraberinde getirir.²⁵ Yani korunması gereken bir toprak parçasının yanı sıra iffet ve namusun da korunması bu noktada elzemdir. Kadının bedeni

²⁴ Yuval-Davis, a.g.e., s. 56.

²⁵ Rubina Saigol. (2011). “Militarizasyon, Ulus ve Toplumsal Cinsiyet: Şiddetli Çatışma Alanları Olarak Kadın Bedenleri”, (Ed.) Ayşe Gül Altınay, *Vatan Millet Kadınlar*, İstanbul İletişim Yayınları, s. 233.

üzerinden oluşturulan sorunsalın diğer bir ayağını ise kadının aile mefhumu yani özel alandaki rolü oluşturur. Kadın ailenin temel yapı taşıdır. Sağlıklı ve hayırlı bireylerin oluşumundan ebed-i müddet devlete kadar aile birçok noktada hayatî bir öneme sahiptir ki birçok devlet tarafından yasalar aracılığıyla tanımlanır, görev ve fonksiyonları verili halde topluma empoze edilir.²⁶ Örneğin savaş çağırılarında, “Bugün düşmana karşı koymazsak kadınlarımızın ırzlarına geçilecek, ya da bir kısmı düşman erkeklerinin hizmetine geçecek” şeklinde kullanılan jargon, “haydi vatan savunmasına” söyleminden daha etkili olacaktır.

Bu noktada savaş zamanı yaşanan tecavüz olayları devletlerin birbirlerine kurmuş oldukları, kurmaya çalıştıkları psikolojik üstünlüklerin bir parçası olmaktadır. Kadın ve çocuklara yönelik savaş zamanı uygulanan şiddet aynı zamanda savaş stratejisidir. Örneğin, Bosna Hersek'teki iç savaş esnasında 1992'de Brezova Polye köyünden kaçırılan Bosnalı bir kız, bir Sırp asker tarafından tecavüze uğradığında, Sırp asker bunu bir emir vesilesiyle yaptığını söylemiştir.²⁷ Kadının bedeni bu bağlamda bir savaş aracına dönüşmüş olup savaşlarda ganimet olarak görülmelerine neden olmuştur. Bu sebepten ötürüdür ki tarihteki birçok savaşta karşı tarafın kadınlara sahip olmak büyük bir zafer kabul edilir. Karşı tarafın namusu yani kadını, zapt edilen bir kaledir.

Ayrıca savaş zamanı ailenin kaybı ya da göç gibi olaylar da en çok kadını vurur. Özellikle cephede kocasının ve oğullarının ölmesiyle kadına daha fazla sorumluluk biner ki bu noktada aileyi kalanlarla birlikte yeniden toparlamak kadının görevidir. Kadına yüklenen bu millî vazife savaş sonrasında maddî ve manevî olarak yaraların sarılması şeklinde devam etmektedir. Savaş zamanı yaşanan maddî darlıklar diğer bir sorunsalı da beraberinde

²⁶ Cornelia Klinger vd. (2007). *Achsen der Ungleichheit: Zum Verhältnis von Klasse, Geschlecht und Ethnizität*, Campus Verlag, s. 234.

²⁷ Cynthia Enloe. (2011). “Feminizm, Milliyetçilik ve Militarizm”, (Ed.) Ayşe Gül Altınay, *Vatan Millet Kadınlar*, İstanbul İletişim Yayınları, s. 216.

getirir: fuhuş. Tecavüz ve fuhuş, birçok erkeğin milliyetçi dava kurgularında merkezî bir yere sahiptir ki hududu korumak ve cepheyi teslim etmemek aynı zamanda namusu korumakla eşdeğerdir. Silahını kaybetmiş asker aynı zamanda namusunu kaybetmiş asker olarak görülür.

Bütün bunların yanı sıra kadından savaş zamanlarında cephe gerisinde millî morali yüksek tutma ve millî seferberliği sistematik bir şekilde organize etmesi beklenir. Örneğin İkinci Dünya Savaşında Naziler, Alman kadınların birçoğunun desteğini almışlardır. Yine İtalya’da kadınlar Mussolini’ye mücevheratı ve altınlarıyla birlikte oğullarını da sunmuşlardır. Benzer olaylar Stalin’in Sovyet Rusya’sında da yaşanmıştır. Kaldı ki Stalin’e göre devletin bekası, kahraman ve sosyalist anneler tarafından sağlanılacaktır. Benzer hikâyeler Türk Millî Mücadele dönemini de kapsamaktadır. Sütçü İmam, işgal güçlerinin kadının namusuna yönelik tehdidinde namlusunu patlatmıştır. Bunun yanı sıra, İzmir’in işgali sonrasında yapılan Sultan Ahmet mitingiyle birlikte Halide Edip, istiklal mücadelesinin kadın kahramanı ve rol modeli olmuştur. Cephe gerisinde bebeğinin üzerindeki örtüyü alıp da ıslanan cephaneliklerin üzerine örtmesi, kadının kahramanlığına vurgu yapan hikâyelerin başında gelmektedir. Mesela İsrail ordusu Batı Şeria’da kurumların birçoğu kapatıp Filistinli erkekleri tutuklayınca, direniş ve mücadele Filistinli kadınlar tarafından yürütülmüştür. Yine 8 yıllık Irak işgali esnasında Kuveytli kadınlar, yiyecek ve giyecek sağlama, bilgi taşıma, işkence kurbanlarına bakma gibi eylemlerine milliyetçi anlamlar yüklemiştir.²⁸

3-2. Homojen Toplum İdeası: Milletın Biyolojik Üretimi ve Kültür Aktarımı

“Kadın, anne olmak istemediğinde, millet ölüm döşesinde demektir.”

Narod Karaman

²⁸ Enloe, a.g.e., s. 216-217.

Kadınlar, genetik kodlamalarla birlikte ulusal geleneklerin ve kültürün taşıyıcısıdır. Bu noktada “anneliğin” kutsal ve kurgusal örneklerini kimliğin inşa sürecinde görebiliriz. Kutsallığının yanında kurgusal olmasının özelliği, devletin kürtaj ve doğum kontrolü ile bünyesinde barındırdıkları azınlıkların nüfusunu kontrol altına alırken diğer taraftan kanunî teşviklerle homojen bir toplumun inşası ve idamesi için kadınları doğuma teşvik etmektedir. Kadın ilk olarak etnik topluluğun üyelerini doğuran anne olarak karşımıza çıkmaktadır. Etnik azınlıklar karşısında niceliksel üstünlüğün yitirilmesi bütün devletlerin korkulu rüyasıdır.²⁹ Mesela İsrail kriz dönemlerinde kadınlarına, daha fazla doğum yapmalarının bir millî görev olduğunu izah etmeye çalışmıştır. Bu görevi yerine getirmeyen kadınların “demografik holokosta” sebebiyet verecekleri ileri sürülmüştür. Ayrıca Filistin sloganı olan “İsrailliler bizi savaş alanında yenebilir yalnız biz de onları yatak odalarında yeniyoruz” sözü İsrailliler arasında yaygındır. Yine zamanın İsrail Başbakanı Golda Meir’in “bir gün sabah uyandıığımızda o gece kaç Arap bebeğin doğduğunun merak edileceği günler gelecek.” sözü ülke toprakları içerisinde homojen baskınlığın sağlanmasının ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu noktada nüfus niceliksel ve niteliksel bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim dönemin Başbakanı Erdoğan’ın 8 Mart 2008’de Uşak’ta “Türk milletinin kökünü kazımak istiyorlar. Genç nüfusumuzun azalmaması için en az üç çocuk yapın” şeklinde yaptığı konuşma, sadece Türkiye’nin değil diğer ülkelerinde bu konuda hassasiyetlerini ortaya koymak bakımından bir örnek teşkil eder. Kadın aynı zamanda millî grupları birbirinden ayıran sınırların yeniden üretiminde de rol oynamaktadır.³⁰ Bu bağlamda kadının kaç çocuk sahibi olacağını yanı sıra kimlerle birlikte çocuk sahibi olacağı da denetim altına alınmıştır. Misalle temellendirecek olursak, yakın zamanda Güney Afrika’da, kadınların farklı etnik gruplara

²⁹ Zima, a.g.e., s. 68.

³⁰ Yuval-Davis, a.g.e., s. 86.

mensup erkeklerle ilişkiye girmeleri ve çocuk sahibi olmaları yasaklanmıştı. Diğer örneğe baktığımızda İsrail’de doğan çocuğun milliyeti anneye tabidir. Bu bağlamda evlilik dışı ve dinî kurallara göre gerçekleşmemiş boşanmalardan sonraki evlilikten doğan çocuklar Yahudi sayılmıyorlardı.³¹

Son olarak kadın aile içerisinde çocuğun ilk eğitiminden sorumlu bir anne olarak, millî değerlerin, kültürün ve tarihin çocuğa aktarılması noktasında bir şuur âbidesidir. Nitekim bu noktada unsur dildir. Dil, aynı zamanda etnik ve kültürel homojenitenin araçsal temelini oluşturduğu gibi dilin karakteristik özelliği çocuğun şuur altında tarihsel ve kültürel öğelerin kodlanmasında büyük bir öneme sahiptir.³² Bunun yanı sıra millî estetiğin, müziğin, folklorun ve alışkanlıkların kazanılmasında, vatan ve millet sevgisinin aşılmasında, yurttaşlık aidiyetinin oluşturulmasında bunlarla birlikte çocuğun anayla birlikte kendi toprağına bağlanmasında büyük pay yine kadına düşmektedir.

4. MİLLETİN YENİDEN MOBİLİZASYONU

Modernitenin geleneksel dokunun tabiatına uygun dönüşümü ve tarihsel bir seyrin sonucu olarak belirmediği toplumlarda, seçkinlerin ve toplumsal aktörlerin zihin ve arzularının yansımaları olan, devlet merkezli, tepeden inmece bir modernleştirme hareketi başlatılmaktadır. Bu noktada modernliğin ideal toplum amacına ulaşmak için liberal demokrasinin, serbest piyasa ekonomisinin entegre edildiği ve etnik-organik toplum anlayışından ziyade sivil-vatandaşlığa dayalı bir toplum yapısının oluşturulmaya çalışıldığı toplum mühendisliği, ehil eller tarafından (aydın ve seçkin zümre) yapılmaktadır.³³ Elbette ki bu durum, toplumun

³¹ Özkırımlı, a.g.e., s. 46.

³² Yuval-Davis, a.g.e., s. 83.

³³ Fuat Keyman. (2002). “Kapitalizm-Oryantalizm Ekseninde Küreselleşmeyi Anlamak: 11 Eylül, Modernite, Kalkınma ve Öteki Sorunsalı”, *Doğu-Batu Düşünce Dergisi*, Ankara, s. 84.

tarihî tecrübelerinin ve geleneksel dokusunun ve bunların pratiklerini oluşturan yaşam şeklinin ötekileştirilmesini de beraberinde getirmektedir. Buna direnen toplumsal dinamiklere karşı da yönetimin otoriterleşmesi başlamaktadır ki bu da devlet ile toplum arasındaki bağların gevşemesiyle neticelenmektedir. Ayrıca toplumun kendi değerlerinin tahribatıyla oluşan “*yaralı bellek*”, yeni aidiyet formu olarak formüle edilen “vatandaşlık”, şursal zayıflığı da beraberinde getirir ki bu da toplumun gerilimli özne olarak teşekkül etmesi sonucunu doğurur.³⁴

Toplumun modernleştirilmesi saikiyle yapılan devrimler, aynı zamanda yeni düzenin kurumsallaştırılması amacını da bünyesinde barındırır.³⁵ Bu aynı zamanda devletin toplumu bütünüyle kontrol altına alma, sevk ve idare edecek bütün araçlara da sahip olma sorunsalını da beraberinde getirir.³⁶ Misalle temellendirecek olursak, Erken Cumhuriyet döneminde batılılaşma gayretlerinin bir uzantısı olarak, Dinî müzik, Türk Sanat Müziği ve Türk Halk Müziğinin yasaklanarak yerine batı Klasik Batı Müziğinin ve bu müziği yaygınlaştıracak şartların olgunlaştırılarak ikame edilmesi, devletin toplum üzerindeki elinin bir göstergesidir.³⁷ Bu bağlamda batı dışı toplumlarda yeni düzen, modernleştirmeyi ön görürken bunu “her şey halka rağmen halk için” sloganıyla meşrulaştırılmaktadır. Halkın eline kendi iradesini, estetiğini, düşüncelerini hatta ve hatta cümlelerini yansıtmak hiçbir enstrüman verilmez ki bu da her şeyin “halk tarafından” kısmının ihmal edilmesi sorunsalını doğurur.³⁸ Bu

³⁴ Helmut Berding. (1994). *Nationales Bewusstseins und kollektive Identität: Studien zur Entwicklung des kollektiven Bewusstseins in der Neuzeit 2*, Suhrkamp Verlag, s. 72-73.

³⁵ Beriş, a.g.e., s. 52.

³⁶ Mümtaz'er Türköne. (1998). “Batılılaştıramadıklarımız”, *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, Ankara, s. 119.

³⁷ Adnan Adıgüzel. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Müziğinde Batılılaşma Faaliyetleri Ve Türk Müziği'nin Yasaklı Yılları, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 5, Issue 7, December 2012, s. 6.

³⁸ Mümtaz'er Türköne. (1998). “Batılılaştıramadıklarımız”, *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, Ankara, s. 121.

kapsamda modernleştirme batı dışı toplumlarda bir ideolojik formasyona dönüşür ve ideolojinin meşruluğunu her daim diri tutar.³⁹ Modernleştirme hareketinin geleneğe karşı çıkan ve onu ötekileştiren ideolojik tutumu, paradoksal olarak mevcudun korunması adına kendi düzenini gelenekselleştirir.

Modernleştirme sürecinin bu denli sert ve tepeden inmece bir şekilde arz etmesinin temelinde ise “geç kalmışlık” psikolojisi yatmaktadır. “Geç kalmışlığın aciliyet sendromu” olarak adlandırılan bu durumda devlet aradaki farkı kapatmak için de sürece müdahale etme ve müdahale misyonunu sahiplenme şuurunu taşımaktadır.⁴⁰ Nitekim bunu az zamanda çok ve büyük işler başarmak şeklinde de formüle edebiliriz. Bu bağlamda bir geleneğe dayanmayan bir gelenekten kopuşu ifade eden modernleştirme sürecinde, toplumun tarihsel belleğinden kültürel kodlamalarına her şeyin yeniden yazılması ve bunun toplumla uyumlaştırılması zarureti hâsıl olmaktadır. Mamafih, sıfırdan tarih yazılımı ve kültürel devrimler, geçmişin izlerini hiçbir tortu bırakmaksızın yapılmasını öngörmektedir.

Meseleyi Türkiye örneğinden alırsak modernleştiriciliğin ideolojik yansıması olan Kemalizm, inşa edilen milletin kimliğini kurgularken, temel olarak modernleşmeci ve pozitivist paradigmaları almıştır.⁴¹ Bu noktada, bütün az gelişmiş ülkeler gibi Türkiye’de önüne üç hedef koymuştur ve bu hedefe göre şekillendirilmeye çalışılmıştır: bağımsızlığı kazanmak, modernleşmek ve pozitif bir kimlik geliştirmek. Yalnız, gerçekleştirilmeye çalışılan değişim, Anadolu toprakları üzerinde yaşayan Osmanlı sonrası ama hâlâ Osmanlı’nın sosyo-politik mirasını bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde taşıyan ve geleneksel değerleri muhafaza eden bir toplum için kabul edilmesi çok da kolay bir değişim olmayacaktır.⁴²

³⁹ Çetin, a.g.m., s. 15.

⁴⁰ Zima, .g.e., s. 17.

⁴¹ Taha Parla. (2005). *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm*, İstanbul Deniz Yayınları, s. 112.

⁴² Çemrek ve Aksoy, a.g.m., s. 157.

Modernleş(tir)menin, kamusal alanda eşitlik vaadi kadınları, evvela millî mücadeleye daha sonrasında modernleşme sürecine daha sıkı bağlar.⁴³ Nitekim etnik ve dinsel toplulukların siyasî bir topluluk haline gelmesi kadınların önünde özgürlük alanın açılmasını sağlar. Aynı zamanda kadın, modernleşme sürecinde simgesel bir boyut taşır: ailenin yılmaz bekçisi ana, vatani için mücadeleden yılmayan asker ve modern kimliğin oluşumunda rol model. Nitekim Türk modernleşmesinde de kadın, Anadolu sınırları içerisinde yeniden inşa edilen millî devletin bekası ve kültür kodlamalarının taşınması aynı zamanda medenî toplumun timsali olarak nitelendirilmiştir. Misal olarak, Reşat Nuri Güntekin'in Cumhuriyet'in değerlerini anlatmak için Anadolu'da öğretmenliği seçen Feride adlı romanında, geleneksel Türk kadınının "cumhuriyetin asil kadınlarına" dönüşme hikâyesini okuyabiliriz. Kısaca diyebiliriz ki milliyetçi hareketin mobilizasyon sonrası dönemi, daha sonrasında yeniden gerek duyulduğunda üretilmek için dersler çıkarma ve mit ve efsanelerle kimliği besleme dönemidir. Bu süreç kimliği yeniden inşa ederken diğer taraftan da yaraların sarılmasında önemli bir fonksiyona sahiptir. Mobilizasyon sonrası dönemlerde yeniden üretilen kimliğe yönelik müspet veya menfi kodlarda belirlenir. Bunlar "hain kadın" ve "kahraman kadın" kodlardır.

Türk kimliğinin inşa sürecinde "kahraman kadın" rol modeliyle sürekli karşımıza çıkan güçlü karakterlerden biri Sabiha Gökçen'dir. Atatürk tarafından kimsesi olmadığı için 12 yaşında evlatlık alınan Sabiha, soyadı kanunun da Gökçen soyadını alır. Daha sonrasında dönemin ilk Türk uçaklarının gösterisini izlerken çok etkilenir ve pilot olmak ister. Nitekim aldığı özel eğitimlerle ilk kadın savaş pilotu olur. Sabiha Gökçen'in yıldızı 1937'de gerçekleştirilen Dersim Harekâtı'nda parlar. Görevi sürekli isyan eden merkezi yapıya kafa tutan Dersim'i bu yapıya dahil etmektir. Gökçen, fırsat verilirse Türk

⁴³ Nira Yuval-Davis. (1997). "Women, Citizenship and Difference", *Feminist Review*, No: 57, s. 6-7.

kadınının vatan hizmeti uğruna neleri başarabileceğini gösteren Cumhuriyetin kahraman kadını sembol bir kişiliktir. Ulusal ve dünya basınının da Gökçen'den övgüyle bahsedilir.⁴⁴ Balkanları dolaştığı zaman, gittiği her ülkede devlet töreniyle karşılanmıştır. Artık temenniler Türk kadınının içerisinde daha nice Gökçenler çıkmasıdır. Yalnız kadının Cumhuriyet içerisinde rol ve görevleri belirli bir noktada sabit tutulmuştur. Nitekim Sabiha Gökçen yine üniformasıyla katıldığı bir baloda Fevzi Çakmak'ın kutlamalarını kabul ettikten sonra kadınların askerlik vazifelerinin muğlaklığını koruduğunu hatırlatarak kadınların da orduya katılmalarının yasayla önünün açılmasını ister. Fevzi Çakmak'ın cevabı "benden bunu istemeyiniz, bir milletin var olması için, kadınların yaşaması gerekir" şeklinde olur.⁴⁵ Hakkı Tarık Bey'in kadınların erkekler gibi cephede mücadele ettiklerini ve rüşlerini ispatladıklarını, oy hakkının elde edilmesiyle birlikte vatanî bir görev olan askerlik vazifelerine dahil edilip edilmeyeceği sualine yanıt; "İstiklal mücadelesinde kadının büyük bir misyon yüklendiği noktasında mutabık kalınsa da erkekler gibi zorunlu askerlik yapmalarına gerek yok" şeklinde verilmiştir. Bu noktadan sonra orduya katılmak kadın için vatanî bir görev değil erişim alanı olarak görülür.

Türkiye'de kadının oy hakkı elde etmesi de bu bağlamda kendisine altın tepsiyle sunularak olmamıştır. İstiklal Harbi'ndeki mücadeleleri meclis saflarında çok da sık dile getirilmemiştir. Nitekim 16 Ocak 1923'te Nezihe Muhittin'in kuruluşuna öncülük ettiği Kadınlar Halk Fırkası henüz Cumhuriyet Halk Fırkası bile kurulmadan kuruluş çalışmalarını tamamlayıp kuruluş dilekçesini vererek Cumhuriyet tarihinin ilk siyasal partisi oldu. Ne var ki kuruluş dilekçesine sekiz ay sonra ret yanıtı geldi. "1909 tarihli seçim kanuna göre kadınların siyasî temsiline mümkün olmadığı" gerekçesiyle parti kuruluşu için valilik tarafından

⁴⁴ Ayşe Gül Altınay. (2011). "Ordu-Millet-Kadınlar: Dünyanın İlk Kadın Savaş Pilotu Sabiha Gökçen", (Ed.) Ayşe Gül Altınay, *Vatan Millet Kadınlar*, İstanbul İletişim Yayınları, s. 270-276.

⁴⁵ Aynı, s.276.

faaliyet izni verilmemişti. Kadınlar Halk Fırkası, “Türk Kadınlar Birliği” adlı derneğe dönüştü. Bunun yanı sıra Kürdistan Teali Cemiyeti bünyesinde 1919’da İstanbul’da kurulan Kürt Kadınları Teali Cemiyeti ve Osmanlı kadın hareketinin en uzun soluklu kadın dergisi Hay Gin’in (Ermeni Kadını) editörü Ermeni feministi Hayganuş Mark dönemin milliyetçi yapısı içerisinde geri planda kalmışlardır.⁴⁶

Bu noktadan sonra cumhuriyet kadınının misyonu iyi bir anne olmak ve cumhuriyete sadık nesiller yetiştirmek olarak tanımlanır. Erkekler için ise “ailesini geçindiren, iş sahibi baba” niteliğindedir. Bu algı “Evine tapar anne, çocuğa bakar anne, gece gündüz çalışır, yarını yapar anne” şarkısı olarak devlet okullarında da sürekli pekiştirilmiştir. Nitekim kadın bir taraftan modern bir birey olarak toplumda yer alacakken, diğer taraftan da annelik görevine sadık kalacaktır. Etnisite, dil, din farkı gözletilmeksizin tüm kadınlar Cumhuriyet kadını kimliği etrafından birleştirilirken, 1980’lerden sonra kadınlar kendilerini siyasal akımların içerisinde farklı alanlarda ifade etme gereği duymaya başladı. Örneğin bir kesim tarafından “Cumhuriyet kızları” yerine “Türk kızları” ibaresi kullanılmaya başlandı. Bir taraftan dinî hassasiyetleri daha sık ifade eden ve bunu sosyal hayatında pratiğe geçiren kadın grupları meydana gelirken diğer taraftan egemen Türk kültürüne alternatif farklı etnik renkleri bünyesinde barındıran kadın profilleri ortaya çıktı.⁴⁷

5. SONUÇ

Her toplum, kendisini oluşturan insanların geçmişlerinden şimdiye taşıdıkları kökleşmiş duygu, düşünce, algılayış ve inanç örüntüleri içerisinde bir anlam ifade etmektedir. Kimlik kelimesi

⁴⁶ Aynur Demirdirek. (2013). “Muslim Ottoman feminists' perceptions of their non-Muslim counterparts after Meşrutiyet” *Fe Dergi* 6, no. 1, s. 9.

⁴⁷ Nilüfer Göle. (2009). “80 Sonrası Politik Kültür”, *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, (Ed.) Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, Bursa, Dora Yayınları, s. 610-612.

günümüz dünyasında yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Toplumsallaşma sürecinin sonucu olarak, bir kimlik duygusu oluşmakta ve kişi, içinde yer aldığı toplumun mevcut norm ve referans sistemlerine bağlanmaktadır. Böylelikle kişi, içinde yer aldığı toplumun kolektif kimliğini bireysel psikolojisinde/ruhsallığında içselleştirmektedir. Toplumun ortak bir belleği oluşturulmakta ve bu bellek toplumun geçmişinden kalanı ve süregelenini ve toplumun ne yaptığını ifade etmektedir.

Kimlikler de gündelik hayat içerisinde üretilmekte, dışsallaştırılmakta, nesnelleşmekte ve içselleştirilmektedir. Kimlik -ister verili ister tahayyül edilmiş ister icat edilmiş olsun- nasıl algılanırsa algılandığı yeniden üretiminde kadınlar çok önemli bir rol üstlenmektedirler. Buradaki temel nokta kadınların kamusal alanda yer almalarına ilişkin tartışmadır. Bir taraftan kadınlar olağan üstü hal ve durumlarda yine devletin belirlediği kıstaslar içerisinde ön plana çıkarken, tehlikenin nihayet bulmasıyla birlikte tekrar ait oldukları alana özel alana dönmektedirler. Bu nokta da şunu da belirtmek gerekir ki kadının özel alanda belirlenmesi dahi bir devlet politikası olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü kadına sosyal yaşama adım atacak fikrî ve bedenî sağlıklı nesiller dünyaya getirme ve onları yetiştirme misyonunu yüklenmiştir. Temel sorun ve feminist hareketlerin çıkış noktası kadının dışarıdan belirlenmesi noktasındadır. Gerek millî mücadele dönemleri olsun gerekse de mobilizasyon evresinde olsun kadın her daim kendisine biçilen rolü oynamaktadır. İtiraz noktası buradan kaynaklanmaktadır. Çocuğun yetiştirilmesinde veya bakımında annenin bakım ücreti alması gibi uç örneklerin ortaya çıkmasındaki temel sebep, bu belirlenmişliğe karşı duyulan tepkide yatmaktadır. Netice itibarıyla devlet ve milletin yeniden üretiminde, bekasında ve refahında kendisine kilit roller atfedilen kadınların, siyasî ve sosyal alanda daha aktif ve belirleyici olarak boy göstermeleri en büyük beklentilerdendir. Bu bağlamda bütün süreci özetleyen

Nira Yuval-Davis'in şu sözüne kulak vermek gerekir: "Eğer onun yolunda dans edemiyorsam, bu benim devrimim değildir."⁴⁸

⁴⁸ Yuval-Davis, a.g.e., s. 242.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, A. (2012). “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türk Müziğinde Batılılaşma Faaliyetleri Ve Türk Müziği’nin Yasaklı Yılları”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 5, Issue 7, p. 1-13.

Adorno, T.W. ve M. Horkheimer. (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*, (Çev. N. Ülner ve E. Ö. Karadoğan) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Altınay, A.G. (2011). "Ordu-Millet-Kadınlar: Dünyanın İlk Kadın Savaş Pilotu Sabiha Gökçen", (Ed. Ayşe Gül Altınay) *Vatan Millet Kadınlar*, İstanbul İletişim Yayınları, ss. 261-294.

Anderson, B. (2007). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, (Çev. İ. Savaşır) Metris yayınları, İstanbul.

Berding, H. (1994). *Nationales Bewusstsein und kollektive Identität: Studien zur Entwicklung des kollektiven Bewußtseins in der Neuzeit 2*, Suhrkamp Verlag.

Beriş, H. E. (2004). “Kemalist Devrimden Muhafazakâr Kemalizme”, *Liberal Düşünce*, Ankara, ss. 49-58.

Calhoun, C. (2009). *Milliyetçilik*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çemrek, M. ve Aksoy, M. (2010). “Türk Dış Politikasında Kimlik Sorunsalı”, (Ed.) Ertan Efegil, Cüneyt Yenigün. *Türkiye’nin Değişen Dış Politikası* içinde, Nobel Yayıncılık, Ankara, ss. 151-172.

Çetin, H. (2003-04). “Gelenek ve Değişim Arasındaki Kriz: Türk Modernleşmesi”, *Doğu- Batı Düşünce Dergisi*, Ankara, ss.11-41.

Demiryürek A. (2013)“Muslim Ottoman feminists' perceptions of their non-Muslim counterparts after Meşrutiyet” *Fe Dergi* 6, no. 1, ss.1-17.

Enloe, C. (2011). "Feminizm, Milliyetçilik ve Militarizm", (Ed.) Ayşe Gül Altınay. *Vatan Millet Kadınlar*, İstanbul İletişim Yayınları, ss.203-226.

Gellner, E. (2006). *Uluslar ve Ulusçuluk*, (Çev. B. Ersanlı ve G.G. Gündoğan) İstanbul Hil Yayınları.

Göle, N. (1998). "Batı-Dışı Modernlik Üzerine Bir Desen", *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, Ankara, ss.65-75.

Göle, N. (2009). "80 Sonrası Politik Kültür", *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme*, (Ed.) Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay. Bursa Dora Yayınları, ss. 609-625.

Güngör, E. (2010). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, Ötüken Neşriyat.

Harvey, D. (1997). *Postmodernliğin Durumu*, (Çev. Sungur Şavran) İstanbul Metis Yayınları.

Hobsbawn, E. (1995). *1789'dan Günümüze Milletler ve Milliyetçilik Mit, Program, Gerçeklik*, (Çev. O. Akinhay) İstanbul Ayrıntı Yayınları.

Keyman, F. (2002). "Kapitalizm-Oryantalizm Ekseninde Küreselleşmeyi Anlamak: 11 Eylül, Modernite, Kalkınma ve Öteki Sorunsalı", *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, Ankara, ss. 29-60.

Klinger, C. Knapp, G.-A. ve Sauer, B. (2007). *Achsen der Ungleichheit: Zum Verhältnis von Klasse, Geschlecht und Ethnizität*, Campus Verlag.

Ludwig, G. Sauer, B. ve Wöhl, S. (2009). *Staat und Geschlecht: Grundlagen und aktuelle Herausforderungen feministischer Staatstheorie*, Nomos Verlag.

Özkırımlı, U. (2008). *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, Ankara Doğu Batı Yayınları.

Parla, T. (2005). *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, İstanbul Deniz Yayınları.

Paletschek, S. (1996). *Frauen, Nation, Emanzipation*, Tübingen Silberburg-Verlag.

Sagnol, R. (2011). "Militarizasyon, Ulus ve Toplumsal Cinsiyet: Şiddetli Çatışma Alanları Olarak Kadın Bedenleri", (Ed.) Ayşe Gül Altınay. *Vatan Millet Kadınlar*, İstanbul İletişim Yayınları, ss.227-260.

Sauer, B. ve Strasser, S. (2008). *Zwangsfreiheiten: Multikulturalität und Feminismus*, Wien Verlag Promedia.

Smith, A. D. (2010). *Millî Kimlik*, (Çev. Şener, B.S.) İstanbul İletişim Yayınları.

Stahr, I. Schulz, E. ve Barb-Priebe, I. (2009). *Essstörungen und die Suche nach Identität: Ursachen, Entwicklungen und Behandlungsmöglichkeiten*, Beltz Juventa Verlag.

Straub, J. ve Renn, J. (2002). *Transitorische Identität: Der Prozesscharakter des modernen Selbst*, Campus Verlag.

Türköne, M. (1998). “Batılılaştıramadıklarımız”, *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, Ankara, ss.117-124.

Weidinger, D. (1998). *Nation - Nationalismus - nationale Identität*, Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.

Yuval-Davis, N. (2010). *Cinsiyet ve Millet*, (Çev. Ayşin Bektaş) *İstanbul İletişim Yayınları*.

Yuval-Davis N. (1997). "Women, Citizenship and Difference", *Feminist Review*, No: 57, pp.4-27.

Zima, P. V. (2010). *Theorie des Subjekts: Subjektivität und Identität zwischen Modern und Postmoderne*, Stuttgart UTB Verlag.